

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Мейер К. Живая организация / Кристофер Мейер, Стэн Дэвис ; [пер. с англ.]. – М. : Добрая книга, 2007. – 368 с.
2. Грэттон Л. Демократическое предприятие. Раскрепощение бизнеса благодаря свободе, гибкости, приверженности / Л. Грэттон. – Санкт-Петербург : Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге, 2005. – 282с.
3. Салмон Р. Будущее менеджмента / Р. Салмон ; под ред. Е. В. Минеевой. – СПб. : Питер, 2004. – 298 с.
4. Клок К. Конец менеджмента / Клок К., Голдемит Дж. – СПб. : Питер, 2004. – 368 с.
5. Maslow A. H. Motivation and Personality (2nd ed.) / Maslow Abraham H. – N.Y. : Harper & Row, 1970 ; СПб. : Евразия, 1999 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://psylib.org.ua/books/masla01/txt02.htm>.
6. Новиков А. М. Методология / Новиков А. М., Новиков Д. А. – М. : СИНТЕГ, 2007. – 668 с.
7. Доронін А. В. Поведінка персоналу виробничої організації. Оцінка, управління, розвиток : [монографія] / А. В. Доронін. – Х. : ІНЖЕК, 2008. – 320 с.
8. Питерс Т. В поисках эффективного управления / Питерс Т., Уортермен Р. – М. : Прогресс, 1986. – 420 с.
9. Мерсер Д. ИБМ: управление в самой преуспевающей корпорации мира / Д. Мерсер ; [пер. с англ.] ; общ ред. и предисл. В. С. Загашвили. – М. : Прогресс, 1991. – 456 с.
10. Яккока Л. Карьера менеджера / Яккока Ли. – Минск : Прогресс, 1996. – С. 200.
11. Пендиа М. Уроки лидеров: чему можно научиться у 25 лучших бизнесменов наших дней / Пендиа М., Шелл Р. ; [пер. с англ.]. – М. : И.Д. Вильямс, 2007. – 256 с.
12. Эггертссон Трауинн. Экономическое поведение и институты / Эггертссон Трауинн ; [пер с англ.]. – М. : Дело, 2001. – 408 с.
13. Стаут Л. Лидерство: от загадок к практике / Л. Стаут. – М. : Добрая книга, 2002. – 320 с.
14. Степанов С. Ю. Рефлексивная практика творческого развития человека и организаций / С. Ю. Степанов. – М. : Наука, 2000. – 174 с.
15. Алексеевский В. С. Социокультурная концепция общей теории менеджмента / В. С. Алексеевский // Менеджмент в России и за рубежом. – 2004. – №2. – С.21–35.
16. Андреева О. А. Стабильность и нестабильность в контексте социокультурного развития / О. А. Андреева. – Таганрог : ТИУиЭ, 2000. – 204 с.

Аннотация

М.С.Доронина, А.В.Доронин

Истинность и прагматизм современных исследований в сфере управления организационным поведением

Освещается вопрос разработки новых критериев научности исследований в сфере менеджмента, формулирование предпосылок разработки новой модели его парадигмы.

Ключевые слова: научные исследования, менеджмент, модель, критерии научности исследований.

Summary

M.S.Doronina, A.V.Doronin

The Validity and Pragmatism of Modern Researches in Management Sphere of Organizational Behaviour

The question of working out of new criteria of scientific character of researches in management sphere, formulation of preconditions of working out of new model of its paradigm is elucidated.

Keywords: scientific researches, management, model, criteria of scientific character of researches.

Дата надходження статті ^

„12” листопада 2009 р.

УДК 37.036 + 371.38 : 504.38

Г.В.ДУМАНСЬКА,
вчитель-методист
(м.Хмельницький)

Розвиток творчих здібностей учнів у процесі виконання практичних робіт з теми „Клімат”

У статті розкрито актуальність педагогічної проблеми розвитку творчих здібностей учнів засобами програмних практичних робіт у шкільних курсах географії на прикладі вивчення теми „Клімат”. Викладено деякі теоретичні аспекти досліджуваної проблеми на основі чинних практикумів з географії (6, 7 і 8 класи). Особлива увага зосереджена на поєднанні практичної і творчої складових навчальної діяльності.

Ключові слова: творчі здібності, практичні роботи, практикум, викладання географії.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Суспільство ставить високі вимоги до формування особистості дитини, готової сприймати сучасні реалії життя, бути самостійною і повноцінно життєдіяльною. Забезпечення вимог суспільства сучасною школою можливе в умовах творчого підходу до організації навчально-виховного процесу. Питання розвитку творчих здібностей учнів

дискутується постійно. Існує багато поглядів на розв'язання цієї проблеми, аналізуються різні методи і форми навчання й виховання. Надати можливість школярам активно навчатися, здійснювати пошуково-дослідницьку діяльність, творчо осмислювати процеси і явища, що відбуваються в оболонках Землі, доказувати існування в природі закономірних взаємозв'язків між їх складовими – ось завдання вчителя, яке можливо реалізувати в ході виконання практичних робіт. Тому цілком закономірним є твердження про те, що процес оволодіння практичною діяльністю школярів у викладанні шкільних курсів географії значно ефективніший, якщо його організація відбувається у творчій атмосфері.

У Державному стандарті базової і повної середньої освіти зазначено, що особлива увага приділяється практичній і творчій складовим навчальної діяльності, зростає роль уміння здобувати інформацію з різних джерел, засвоювати, поповнювати та оцінювати її, застосовувати способи пізнавальної і творчої діяльності [1]. Послідовним кроком у цьому напрямі стала розробка „Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті”, у якій наголошується на необхідній зміні знанієвої парадигми освіти на діяльнісно-розвивальну та обов'язковому переході від інформаційно-репродуктивного навчання до особистісно орієнтованого [6]. Практична спрямованість географії визначена і через систему програмних практичних робіт, яка дає можливість поєднати на уроках інтелектуальну і практичну діяльність, щоб успішно формувати у школярів географічну картину світу через вироблення умінь і навичок практично застосовувати здобуті географічні знання, користуватися різними джерелами географічної інформації, самостійно шукати, аналізувати і застосовувати їх [7].

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Творчість супроводжувала людину з давніх часів, тому завжди була об'єктом зацікавленості дослідників різних наукових напрямів. Проблемою сутності творчості, розвитку творчих здібностей учнів переймаються вчені – філософи, педагоги, психологи. Існують різні трактування поняття творчих здібностей, їх розвитку в процесі навчання: А. Маслоу, Д. Богоявленська, А. Олох – головну роль у детермінації творчої поведінки відіграють мотивація, цінності, особистісні риси; Д. Гілфорд, К. Тейлор, Я. Пономарьов, Е. Торренс – творчі здібності, або креативність, є самостійним чинником, незалежним від інтелекту; Д. Векслер, Г. Айзенк, Р. Стернберг, Л. Термер – високий рівень розвитку інтелекту зумовлює високий рівень творчих здібностей і навпаки; творчого процесу як специфічної форми психічної активності не існує; І. Бех – особистість розвивається на полюсі творення, а не на полюсі споживання; В. Дружиніна – про існування особливого типу особистості „людина-творець”; О. Леонт'єв, С. Рубінштейн розробили принцип єдності свідомості і діяльності – людська психіка проявляється і формується в діяльності – трудовій, навчальній, ігровій; І. Волощук, В. Шепотько – про педагогічні суперечності розвитку творчих здібностей школярів; В. Клименко – про концепцію механізму творчості, його будову, стани і засоби психологічної діагностики та норми його розвитку; Б. Блум – про систему класифікації цілей навчання пізнавальної сфери, що розміщуються відповідно до складності: знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінювання знань та ін.

У шкільній географічній освіті значна увага приділена вітчизняними й зарубіжними дослідниками та вчителями-практиками (А. Сиротенко, В. Корнєєв, П. Масляк, О. Скуратович, О. Стадник, С. Кобернік, Л. Круглик, Р. Коваленко, І. Вітенко, Й. Гілецький, Г. Довгань, М. Пугач, І. Душина, Г. Понурова, І. Барінова, О. Крилова, В. Сиротін та ін.) і проблемі організації практичної діяльності учнів під час вивчення географії.

Але можливості географії у розвитку творчих здібностей учнів засобами виконання практичних робіт використовуються ще недостатньо. Існують суперечності між:

- об'єктивною необхідністю реалізації змісту практичної і творчої складових навчальної діяльності та недостатнім використанням учителями потенціалу практичних робіт для розвитку творчих здібностей учнів;

- досягнутим рівнем розвитку шкільної географічної освіти, педагогіки й психології та значними труднощами в реалізації цих досягнень на практиці у зв'язку з відсутністю наукових і методичних рекомендацій з цієї проблеми.

Формулювання цілей статті... **Мета статті** полягає в розкритті актуальності педагогічної проблеми розвитку творчих здібностей учнів у процесі виконання практичних робіт з фізичної географії, зокрема, при вивченні теми „Клімат”.

Виклад основного матеріалу... Проблема виконання практичних робіт творчими методами полягає в тому, щоб на основі набутих теоретичних знань формувати вміння, навички і якісно нові знання, розвивати здібності вищого, творчого рівня, у процесі чого створювати власний продукт діяльності; дати можливість учневі втілити власний задум у вирішенні проблеми, чим репрезентувати власну індивідуальність. Цей шлях – багатоетапний, ґрунтується на співпраці вчителя й учня з різним ступенем самостійності останнього.

Розглянемо практичні роботи з теми „Клімат” у шкільних курсах географії та їх потенційні можливості для розвитку творчих здібностей учнів.

Таблиця 1.

Назва шкільного курсу географії	№ ПР	Тема практичної роботи
„Загальна географія”, 6 клас	1	Спостереження за висотою Сонця над горизонтом, погодою, сезонними змінами в природі.
	8	Спостереження за погодою і опрацювання зібраних матеріалів: складання графіка температур, діаграми хмарності й опадів, рози вітрів, опис погоди.
	9	Опис одного з головних типів клімату за кліматичними картами.
„Географія материків і океанів”, 7 клас	3	Аналіз карти „Кліматичні пояси та області світу”.
	11	Виявлення відмінностей кліматичних областей помірного поясу на основі аналізу кліматичних карт і діаграм.

У 8 класі при вивченні курсу „Фізична географія України” окремі практичні роботи з теми „Клімат” не виділені, але знання, вміння й навички, набуті в ході виконання практичних робіт у попередніх курсах, використовуються як при вивченні теми 5. „Кліматичні умови та ресурси”, так і для вивчення інших тем, встановлення взаємозв’язків між компонентами природи [4].

Програмні практичні роботи – це різнорівнева за складністю система вироблення практичних знань, умінь і навичок із дотриманням принципу систематичності й послідовності, яка володіє значним потенціалом для розвитку творчих здібностей учнів при відповідній підготовці та організації виконання робіт.

Ми пропонуємо дослідницько-пошуковий, діяльнісний підхід до виконання практичних робіт, який ґрунтується на основних принципах навчання та відображає багаторівневу структуру розумової діяльності учнів (за Б. Блумом), тобто, завдання практичних робіт сплановані так, що їх виконання спрямоване на зміни в рівнях розумової діяльності за схемою: знання – розуміння – використання – аналіз – синтез – оцінювання. Учіння має структуру, яка зумовлена закономірностями пізнання і логікою навчального процесу, між основними етапами якого чітко відстежується діалектичний взаємозв’язок.

Кожна практична робота складається з мети, визначеного переліку обладнання та трьох основних етапів практичних завдань.

Мета практичної роботи – це запланований результат, який має бути відображений у висновках, своєрідний поштовх в організації процесу пізнання. Правильно сформульована й у зрозумілій формі доведена до кожного учня мета сприяє мотивації пізнавальної діяльності, націлює на успішність і результативність учіння, народжує творчу атмосферу в класі.

На першому етапі, початковому, акцентується увага на конкретних знаннях і вміннях, необхідних для подальшого виконання практичної роботи, які виступають джерелом подальшої зацікавленості виконання інших завдань, є фундаментом творчості. Відповідно до теми роботи цей етап носить назву: „Готуємося спостерігати за змінами в природі; знайомимось із способами опрацювання матеріалів спостереження за погодою; читаємо кліматичні діаграми” [2; 3]. Разом з тим, в основі виконання переважної більшості практичних робіт лежать конкретні географічні карти, тому й головне завдання на цьому ж, першому, етапі – навчитися читати географічну карту, за якою слід виконати практичну роботу. Особлива увага звертається на вироблення вміння користуватися легендою карти.

Практичні завдання початкового етапу переважно такого змісту: пригадайте і накресліть умовні знаки, якими позначають результати спостережень за погодою; ознайомтеся зі зразками графіків, діаграм, які будуються на основі зібраних матеріалів спостереження за погодою, вивчіть порядок їх побудови тощо. Але при використанні тих же кліматичних діаграм уже в 7 класі (практична робота № 11) [3] завдання ускладнюються, потребують для виконання вищого рівня знань, глибшого розуміння природних процесів і явищ та використання різноманітніших джерел географічної інформації. Отже, перший етап виконання практичних робіт – це перша сходинка на шляху до розвитку творчих здібностей учнів. Вони усвідомлено окреслюють необхідне коло теоретичних знань, зосереджують увагу на практичних вміннях згідно з темою роботи, активно знайомляться з джерелами географічних знань, необхідними для розкриття змісту практичної роботи. Такий підхід до виявлення й подальшого розвитку творчих здібностей учнів сприяє діяльності механізму творчості, коли „здібності людини виявляються не в тому, що вона має знання у формі знакових систем, відчуває – у формі почувань, а в тому, що вона доцільно діє, спираючись на логіку предмета” [5].

У темі „Клімат” (6 клас) досить складною є практична робота №8 „Спостереження за погодою і опрацювання зібраних матеріалів: складання графіка температур, діаграми хмарності й опадів, рози вітрів, опис погоди” [2]. У ході її виконання вчимо учнів проводити метеорологічні та фенологічні

спостереження, користуватися метеорологічними приладами, записувати результати спостережень з метою їх подальшого опрацювання та формулювання необхідних висновків. Тому й завдання першого етапу цієї практичної роботи мають випереджувальний характер, спрямовані на пригадування знань з курсів природничого циклу початкової школи, їх виконання підсилює мотивацію учіння.

Другий етап – тренувальні завдання під рубрикою „Вчимося спостерігати за змінами в природі (на місцевості); вчимося аналізувати результати спостережень за погодою; визначаємо розташування кліматичних поясів та областей світу”. Спочатку подано завдання тренувального характеру, алгоритм його виконання, після цього – підказка для відповіді під рубрикою „Перевірте себе”. Із кожним наступним завданням зростає ступінь самостійного здійснення практичної роботи [2; 3; 4].

Основна мета вчителя на цьому етапі виконання практичної роботи – спрямувати мислительну діяльність учнів на розуміння та усвідомлення навчального матеріалу. Так, при виконанні практичної роботи № 1 (6 клас) „Спостереження за висотою Сонця над горизонтом, погодою, сезонними змінами в природі” [2], щоб проникнути в сутність метеорологічних явищ і процесів, учні вчать за допомогою метеорологічних приладів вимірювати й записувати дані основних показників погоди (температури повітря, ступеня хмарності, напрямку вітру). Описуючи один із головних типів клімату за кліматичними картами в тому ж курсі 6 класу (практична робота № 9) [2], учні пояснюють правильність тих чи інших тверджень для того, щоб встановити зв'язки між частинами цілого, з'ясувати причини, що зумовлюють те чи інше явище тощо. На цьому етапі збільшується функціонування продуктивного типу мислення, бажання експериментувати, досліджувати, вміння поєднувати знання із різних тем курсу географії. Формується свідомість учня, розвиваються його інтелектуальні можливості та інтереси. Різні види пізнавальної діяльності сприяють розвитку креативності, формуванню творчих умінь, тому що тренувальні завдання відповідають саме цій віковій групі дітей (середній шкільний вік) та враховують особливості їх соціально-психічного розвитку. Доступність і зрозумілість практичних завдань надає впевненості учневі у власних силах, є стимулом для продукування оригінальних і правильних ідей, бо без такої впевненості думка буде скутою, несміливою, а отже, – втратить оригінальність.

Усі набуті практичні знання і вміння на попередніх етапах роботи, виділені з навчального матеріалу теоретичні знання, оптимально стимулюються на *третьому етапі*. Він передбачає здійснення пошуково-дослідницької роботи з різними джерелами географічних знань, індивідуальний підхід кожного до виконання завдань, активне використання методів навчання за рівнем самостійної розумової діяльності: проблемний виклад, частково пошуковий, дослідницький. Втручання вчителя у творчий пошук учнів на цьому етапі має бути ледь помітним, обережним, зваженим, таким, щоб не обмежував їх думки, а відкривати простір для самовираження особистості учня і створення продукту творчості, який мав би, нехай і суб'єктивну цінність, тобто, коли цей продукт є новим лише для самого творця [8]. Для виконання завдань максимально працює механізм творчості, складовими якого є мислення, почуття та уява [5]. Завдання третього етапу передбачають дії, що впливають із теми практичної роботи: проведення спостереження за змінами в природі; складання опису погоди; складання опису типів клімату; пояснення основних закономірностей поширення типів клімату Землі; пояснення відмінностей кліматичних областей помірного поясу Євразії тощо. Значна кількість завдань завершується висновками, які сформульовані іноді з підказками, а іноді й без них. Таким чином, учні вчать осмислювати отримані результати роботи, узагальнювати й систематизувати їх, відстежувати логічну структуру в системі конкретних географічних знань. Цікавим й оригінальним може бути оформлення результатів практичної роботи, що теж є безпосереднім проявом творчих здібностей учнів.

Географія займає унікальне місце в системі наук, оскільки вона насичена безмежною кількістю цікавих фактів. Навчання як пізнавальна діяльність створює творчу атмосферу в класі, яка сприяє розв'язанню багатьох педагогічних суперечностей розвитку творчих здібностей учнів. Тому кожна практична робота завершується завданнями із *цікавої географії*, до яких учні виявляють особливий інтерес: 6 клас – „Цікаві краплинки мандрівниці Хмаринки”, 7 клас – „Цікавинки від Паралельки”, 8 клас – „Географічні цікавинки Всезнайки – Українки” [2; 3; 4].

Показовим є аналіз оцінювання результативності роботи з чинними практикумами з географії [2; 3; 4]: успішність оволодіння практичною діяльністю підвищилась; структура практичних робіт чітка, зрозуміла й доступна; використання творчих методів навчання сприяє свідомому засвоєнню навчального матеріалу засобами практичних робіт, забезпечує оптимальні умови для розвитку творчих здібностей учнів.

Висновки... Система програмних практичних робіт у шкільних курсах географії – це досить ефективний засіб для розв'язання такої завжди актуальної педагогічної проблеми, як розвиток творчих здібностей учнів.

Структура практичної роботи відображає багаторівневу систему розумової діяльності учнів (знання – розуміння – використання – аналіз – синтез – оцінювання), ґрунтується на принципах навчання, в цілому відображає основні етапи творчого процесу, сприяє формуванню інформаційної компетентності й вихованню пізнавального інтересу до навколишнього світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Державний стандарт базової і повної середньої освіти // Книга для вчителя географії : довідк.-метод. вид. / упоряд. Н. В. Лескова, В. М. Проценко. – Харків : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – С. 13–29.
2. Думанська Г. В. Практичні роботи з географії : практикум для 6 класу / Г. В. Думанська, Т. Г. Назаренко. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2007. – С. 52.
3. Думанська Г. В. Практичні роботи з географії : практикум для 7 класу / Г. В. Думанська, Т. Г. Назаренко. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2007. – С.56.
4. Думанська Г. В. Практичні роботи з географії : практикум для 8 класу / Г. В. Думанська, Т. Г. Назаренко. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. – С. 44.
5. Клименко В. Умови творчого розвитку особистості / В. Клименко // Завуч. – 2004. – № 33 (183). – С.11–14.
6. Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ ст. – К., 2003.
7. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Географія, 6 – 10 класи. Економіка, 11 клас. – К. : Перун, 2005. – С. 90.
8. Уфімцева С. Формуємо творчу особистість / С. Уфімцева // Директор школи. – 2005. – № 48 (384). – С.18 - 20.

Анотація

Г.В.Думанская

Развитие творческих способностей учеников в процессе выполнения практических работ по теме „Климат”

В статье раскрыто актуальность педагогической проблемы развития творческих способностей учеников средствами программных практических работ в школьных курсах географии на примере изучения темы „Климат”. Изложены некоторые теоретические аспекты проблемы, которая исследуется, на основе действующих практикумов по географии (6, 7, 8 классы). Особое внимание сконцентрировано на сочетании практической и творческой составных учебной деятельности.

Ключевые слова: творческие способности, практические работы, практикум, преподавание географии.

Summary

G.V.Dumans'ka

Development of Creative Abilities of the Pupils in the Course of Performing of Practical Works on the Topic „Climate”

The urgency of pedagogical problem of development of creative abilities of pupils by means of program practical works at geography school courses on the example of studying of the topic „Climate” is revealed in the article. Some theoretical aspects of the problem which is investigated, on the basis of operating practical works on geography (6, 7, 8 classes) are recounted. The special attention is concentrated on the combination of practical and creative compounds of educational activity.

Keywords: creative abilities, practical works, practical work, geography teaching.

Дата надходження статті:

„18” листопада 2008 р.

УДК 37 : 330.4

Г.Я.ДУТКА,
директор інституту
(м.Львів)

Комплексний підхід до моделювання змісту фундаментальної математичної освіти у професійній підготовці економістів

У статті обґрунтовано створення комплексу моделей фундаменталізації математичної освіти на основі загальнонаукових підходів у професійній підготовці економістів та узагальнена концептуальна модель, побудована на основі каскаду цих моделей. Висвітлено умови координації моделей та можливості їх використання у професійній підготовці економістів.

Ключові слова: моделювання, математична освіта, професійна підготовка економістів, концептуальна модель.

Постановка проблеми загальному вигляді... Системність підготовки майбутнього фахівця зумовлюється всім контекстом навчання, коли кожна дисципліна розглядається як засіб формування професійної компетентності та професійних якостей, як основа професійної діяльності [2]. С. Гончаренко зазначає, що для сучасного освітнього простору „характерна недостатня інтеграція, замкнутість окремих дисциплін, що заважає надбанню системних знань і фундаменталізації освіти” [1, с.180], тому еkleктизм змісту освіти веде до безсистемності мислення студентів, формує знанневий конгломерат, сукупність безсистемних фактів. Водночас, завданням фундаментальної освіти є створення умов для розвитку професійного мислення та саморозвитку і самоосвіти фахівців. При цьому пріоритетними є